

Верховний
Суд

Проблемні питання постановлення вироку судом апеляційної інстанції

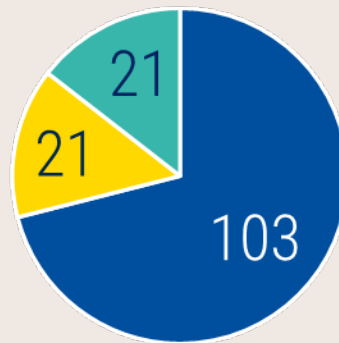
Ольга Булейко,
суддя Касаційного кримінального суду
у складі Верховного Суду

Статистичні дані

(за період з 1 січня 2022 року по 6 жовтня 2022 року)

- Кількість осіб щодо яких у касаційному порядку переглянуто вироки судів апеляційної інстанції – 145

Результати перегляду судом касаційної інстанції
вироків судів апеляційної інстанції

■ Без змін ■ Змінено ■ Скасовано ■

Підстави скасування судом касаційної інстанції вироків судів апеляційної інстанції (21 вирок)

- Істотне порушення вимог кримінального процесуального закону – 14
- Неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність – 6
- Невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого – 1

Істотне порушення вимог кримінального
процесуального закону

Висновок ОП ККС ВС

З урахуванням положень ч. 1 ст. 407, ч. 1 ст. 418 та ч. 1 ст. 420 КПК України, які не містять заборони щодо постановлення одночасно двох різних процесуальних рішень за результатами апеляційного розгляду кримінального провадження, колегія суддів вважає, що у випадках порушення в апеляціях питання про погіршення становища одних засуджених (виправданих) та про скасування чи зміну вироку суду першої інстанції щодо інших таких осіб з інших підстав, апеляційний суд, за наявності для того підстав, постановляє вирок тільки щодо тих засуджених (виправданих), становище яких погіршується, а щодо решти виносить ухвалу.

Постанова ОП ККС ВС від 4 листопада 2019 року у справі № 128/2455/15-к (провадження № 51-5172кмо18) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85542830>.

Скасування вироку суду апеляційної інстанції через істотне порушення вимог кримінального процесуального закону – у зв'язку з невиконанням вказівок суду касаційної інстанції при новому розгляді кримінального провадження.

Постанова ККС ВС від 7 липня 2022 року у справі 279/746/17
(провадження № 51-94км20) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105190824>.

Згідно з положеннями частин 2 та 3 ст. 214 КПК України (у редакції, яка діяла на момент вчинення правопорушення) досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР. Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду.

Пунктом 2 ч. 3 ст. 87 КПК передбачено, що недопустимими є докази, що були отримані після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень.

На виконання постанови Верховного Суду від 28 січня 2022 року, мотивуючи своє рішення лише тим, що підстави, передбачені ст. 217 КПК України, для об'єднання кримінальних проваджень № 32017020000000077 від 4 жовтня 2017 року та № 32018020000000011 від 7 лютого 2018 року в одне провадження, а надалі - для виділення в окреме провадження у органу досудового розслідування були відсутні, **суд апеляційної інстанції**, всупереч положенням ст. 370, 374, 420 КПК України **не надав належної оцінки**, з огляду на положення пункту 2 ч. 3 ст. 87, частин 2, та 3 ст. 214 КПК України, **доводам сторони захисту та висновкам суду першої інстанції про те, що базові докази, пов'язані з вилученням предметів інкримінованого ОСОБА_1 кримінального правопорушення, були здобуті в результаті проведення слідчих дій в іншому кримінальному провадженні**, слідчим, повноваження якого на проведення слідчих процесуальних дій у кримінальному провадженні № 32018020000000011 від 7 лютого 2018 року будь-яким процесуальним документом не підтверджено, отримані після початку цього кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом.

Також судом апеляційної інстанції не надано оцінку посиланням сторони захисту на підтвердження її позиції на постанови Верховного Суду від 27 лютого 2020 року №235/4842/17, від 5 листопада 2019 року №344/11299/15-к, від 26 січня 2021 року №127/25394/18.

Таким чином, суд апеляційної інстанції допустив істотне порушення вимог статей 370, 374, 420 КПК України, що як наслідок потягло неправильне застосування закону про кримінальну відповідальність, і ставить під сумнів законність і обґрунтованість судового рішення та відповідно до ч. 1 ст. 412, ст. 413, пунктів 1, 2 ч. 1 ст. 438 КПК України є підставою для його скасування з призначенням нового розгляду в суді апеляційної інстанції відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 436 КПК України.

Постанова ККС ВС від 16 червня 2022 року у справі № 130/2073/18 (провадження № 51-4427км20) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104849887>.

Суд апеляційної інстанції, фактично виступаючи останньою інстанцією, яка надає можливість сторонам перевірити повноту судового розгляду та правильність встановлення фактичних обставин кримінального провадження судом першої інстанції, допустив істотні порушення вимог КПК України під час оцінки оцінці доказів сторони обвинувачення, не перевінив доводи сторони захисту про провокацію та незаконність проведення освідування, ухвалив вирок, скасувавши виправдувальний вирок суду першої інстанції.

Постанова ККС ВС від 23 лютого 2022 року у справі № 541/1972/18 (провадження № 51-3428км21) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104201965>.

Належним чином не перевіривши та не спростувавши відповідно до вимог кримінального процесуального закону висновки суду першої інстанції про заподіяння засудженим потерпілому тяжких тілесних ушкоджень при перевищенні меж необхідної оборони, апеляційний суд дійшов передчасного висновку про застосування ч. 1 ст. 121 закону України про кримінальну відповідальність щодо кваліфікації дій ОСОБА_1 за вказаною статтею КК України, розцінивши доводи обвинуваченого про спричинення потерпілому тяжких тілесних ушкоджень при перевищенні меж необхідної оборони як спосіб захисту з метою уникнення кримінальної відповідальності за більш тяжке кримінальне правопорушення.

Апеляційний суд, розглянувши кримінальне провадження щодо особи, порушив гарантоване право на об'єктивний, неупереджений розгляд справи в порядку, визначеному ст. 404 КПК України, у зв'язку з чим вирок апеляційного суду не можна вважати таким, що відповідає положенням статей 370, 420 КПК України. Допущені апеляційним судом порушення вимог кримінального процесуального закону є істотними, оскільки перешкодили суду ухвалити законне та обґрунтоване судові рішення.

Постанова ККС ВС від 19 січня 2022 року у справі № 404/2605/20 (провадження № 51-3472км21) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102634463>.

Суд апеляційної інстанції залишив поза увагою обставини того, що суд першої інстанції не вжив необхідних заходів для забезпечення реалізації обвинуваченим права давати показання, не забезпечив сторонам рівних умов для реалізації їхніх процесуальних прав. Такі обставини свідчать про порушення принципів юридичної рівності, змагальності та справедливого судового розгляду, оскільки кожній стороні повинна надаватися розумна можливість представляти справу в таких умовах, які не ставлять цю сторону у суттєво невігідне становище відносно другої сторони (рішення у справі «Ankerl v. Switzerland» від 23 жовтня 1996 року, заява №17748/91, п. 38), що, з огляду на практику Європейського суду з прав людини, не узгоджується з положеннями ст. 6 Конвенції щодо забезпечення права на справедливий суд.

Постанова ККС ВС від 11 серпня 2022 року у справі № 700/143/18 (провадження № 51-5757км21) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105774929>.

Дотримуючись засади змагальності й виконуючи свій професійний обов'язок, передбачений ст. 92 КПК України, сторона обвинувачення має довести перед судом за допомогою належних, допустимих та достовірних доказів, що існує єдина версія, якою розумна та безстороння людина може пояснити факти, встановлені в суді, а саме винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, щодо якого їй пред'явлено обвинувачення. Питання про винуватість чи невинуватість особи має бути вирішено на підставі безстороннього та неупередженого аналізу наданих сторонами обвинувачення і захисту доказів, які свідчать за чи проти тієї або іншої версії подій. Суд не може залишити без уваги ту частину доказів та встановлених на їх підставі обставин лише з тієї причини, що вони суперечать версії обвинувачення. Наявність не спростованих доказів, які свідчать про можливість іншої версії інкримінованої події, є підставою для розумного сумніву в доведеності винуватості особи.

Наведене свідчить про недотримання судом першої інстанції вимог ст. 370 КПК України, оскільки у вирокі суд не навів належних обґрунтувань і мотивів на спростування версії обвинуваченого щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та поведінки потерпілого, що відповідно до вимог ч.1 ст.412 КПК України є істотним та, на думку колегії суддів, перешкодило суду ухвалити законне та обґрунтоване рішення, у зв'язку з чим вирок місцевого суду та вирок апеляційного суду підлягають скасуванню, а провадження – призначенню на новий розгляд у суді першої інстанції.

Постанова ККС ВС від 21 червня 2022 року у справі № 750/50/20 (провадження № 51- 5771км21) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104922013>.

Дослідивши та проаналізувавши докази, надавши кожному з них оцінку на предмет допустимості, а сукупності зібраних доказів – на предмет достатності для підтвердження обвинувачення, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про доведеність винуватості особи у таємному викраденні майна, поєднаному з проникненням до іншого приміщення за обставин, вказаних у вироку, та ухвалив рішення, яке відповідає вимогам статей 370, 374 КПК України.

Такий висновок суду достатньо мотивований й ґрунтується на даних, які були належним чином перевірені в судовому засіданні та змістовно наведені у вироку, в тому числі, й на результатах перевірки доводів сторони захисту про недопустимість окремих доказів сторони обвинувачення. Перевіривши вирок в апеляційному порядку, апеляційний суд дав належну оцінку доводам апеляційної скарги захисника, які є аналогічним доводам її касаційної скарги, та навівши підстави прийнятого рішення, обґрунтовано відмовив у їх задоволенні, з якими погоджується суд касаційної інстанції.

Постанова ККС ВС від 7 лютого 2021 року у справі № 344/6630/17 (провадження № 51-4852км20) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95067240>.

Безпосередність дослідження доказів означає звернену до суду вимогу закону про дослідження ним усіх зібраних у конкретному кримінальному провадженні доказів шляхом допиту обвинувачених, потерпілих, свідків, експерта, огляду речових доказів, оголошення документів, відтворення звуку і відеозапису тощо. Ця засада кримінального судочинства має значення для повного з'ясування обставин кримінального провадження та його об'єктивного вирішення.

Безпосередність сприйняття доказів дає змогу суду належним чином дослідити і перевірити як кожний доказ окремо, так і у взаємозв'язку з іншими доказами, здійснити їх оцінку за критеріями, визначеними у ч. 1 ст. 94 КПК України, і сформувати повне та об'єктивне уявлення про фактичні обставини конкретного кримінального провадження.

Відповідно до ст. 23 КПК України суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених цим Кодексом.

Про важливість дотримання принципу безпосередності дослідження доказів Верховний Суд неодноразово наголошував у своїх постановках, зокрема у справах № 264/8032/15-к, № 301/2285/16-к, № 714/476/18, № 753/15603/14-к, № 520/14112/14-к.

Апеляційний суд, ухвалюючи рішення, протилежне за змістом рішенню суду першої інстанції й спрямоване на погіршення становища обвинуваченого, а саме ухвалення обвинувального вироку замість виправдувального, обмежився лише з'ясуванням позицій обвинуваченого та потерпілого щодо поданих апеляційних скарг, не провівши їх допит; фрагментарним дослідженням відеозапису з камер спостережень, а також допитав свідка, який не був допитаний в суді першої інстанції, тобто дослідив значно меншу сукупність доказів, на ґрунті дослідження яких місцевий суд зробив висновок про необхідність виправдання обвинуваченого у зв'язку з відсутністю в його діях складу інкримінованого йому злочину.

Постанова ККС ВС від 7 вересня 2022 року у справі № 554/2182/16-к (провадження № 51-292км22) -

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/106191194>.

Неправильне застосування закону України
про кримінальну відповідальність

Не встановивши інших фактичних обставин, ніж вказано в обвинувальному акті, провівши часткове дослідження доказів, апеляційний суд дійшов передчасного висновку про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст. 364 КК України, що є порушенням закону України про кримінальну відповідальність.

При новому апеляційному розгляді суду необхідно перевірити всі доводи апеляційної скарги прокурора, доводи касаційної скарги засудженої, зокрема, встановити, в яких саме діях особи полягало «зловживання службовим становищем», наявність у діях особи хоча б одного з мотивів, які є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони (корисливі мотиви, інші особисті інтереси, інтереси третіх осіб), та умислу на вчинення інкримінованого їй кримінального правопорушення, яку неправомірну вигоду для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи вона мала намір одержати чи одержала і в якій формі, а також оцінити докази з точки зору належності, допустимості, достовірності, а їх сукупність - з точки зору достатності та взаємозв'язку, а за наявності для цього підстав - шляхом повторного дослідження обставин кримінального провадження, після чого ухвалити законне, обґрунтоване та вмотивоване судове рішення.

Постанова ККС ВС від 9 лютого 2022 року у справі № 707/661/17 (провадження № 51-3264км21) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103283240>.

Рішення про звільнення особи від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України суд апеляційної інстанції належним чином не обґрунтував та не навів мотивів, із яких він дійшов висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання у виді позбавлення волі з огляду на тяжкість злочину, виходячи з конкретних обставин його вчинення, наслідків, що настали, та характеру допущених особою порушень ПДР. Зокрема, з огляду на грубі порушення особою вимог ПДР, непоправну тяжкість наслідків цих порушень, унаслідок яких потерпілій були заподіяні тяжкі тілесні ушкодження й вона стала інвалідом першої групи, а іншому потерпілому були заподіяні середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Таким чином, усупереч вимогам п. 2 ч. 3 ст. 374, ч. 2 ст. 420 КПК України, суд апеляційної інстанції дійшов передчасного висновку щодо правильності застосування судом першої інстанції положень ст. 75 КК України щодо засудженого.

Постанова ККС ВС від 22 лютого 2022 року у справі № 450/184/21 (провадження № 51- 3963км21) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103986221>.

Висновок ОП ККС ВС

Незастосування судом першої інстанції при повторному розгляді кримінального провадження раніше застосованих положень про звільнення особи від відбування призначеного покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України, якщо вирок суду першої інстанції не був скасований за апеляційною скаргою прокурора або потерпілого чи його представника у зв'язку з необхідністю застосування закону про більш тяжке кримінальне правопорушення або посилення покарання, є порушенням вимог ч. 2 ст. 416 КПК України у її взаємозв'язку зі ст. 421 КПК України.

Постанова ОП ККС ВС від 7 грудня 2020 року у справі № 444/2200/15-к (провадження № 51- 2322кмо18) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93438384>.

Суд першої інстанції засудив особу до покарання у виді позбавлення волі, звільнивши її від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком на підставі ст. 75 КК України.

Не погоджуючись із вироком місцевого суду, захисник подав апеляційну скаргу, в якій посилався на суворість призначеного засудженій покарання та просив обрати його у виді штрафу.

Суд апеляційної інстанції ухвалою змінив вирок, призначивши засудженій покарання за ч. 1 ст. 185 КК України у виді штрафу. Таким чином, замість призначеного судом першої інстанції покарання у виді позбавлення волі, від відбування якого особа була звільнена з випробуванням, суд апеляційної інстанції призначив покарання у виді штрафу, який хоч і є менш суворим видом покарання, але оскільки засуджена не може бути звільнена від його відбування на підставі ст. 75 КК України, то її становище фактично було погіршено.

Така позиція в повній мірі узгоджується з правовим висновком, викладеним у постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 3 лютого 2020 року (справа № 309/2466/18, провадження № 51-2770кмо19), відповідно до якого з огляду на положення статей 420, 421 КПК України рішення про призначення особі покарання, у тому числі менш суворого, але яке підлягає реальному відбуванню, замість призначеного судом першої інстанції покарання, від відбування якого її було звільнено з випробуванням, ухвалюється судом апеляційної інстанції у формі вироку.

Таким чином, суд апеляційної інстанції в даному кримінальному провадженні допустив істотне порушення кримінального процесуального закону, що є підставою для скасування рішення суду апеляційної інстанції з призначенням нового розгляду в суді апеляційної інстанції, під час якого суду необхідно врахувати викладене, належним чином виконати всі вимоги КПК України, зокрема передбачені ч. 4 ст. 401 КПК України, та постановити законне й обґрунтоване судове рішення.

Постанова ККС ВС від 31 травня 2021 року у справі № 127/15314/19 (провадження № 51-880кмп20) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97598615>.

Призначення апеляційним судом покарання у виді штрафу замість призначеного судом першої інстанції покарання у виді обмеження чи позбавлення волі зі звільненням від його відбування з випробуванням на підставі ст. 75 КК України не є ані «застосуванням більш суворого покарання» (в розумінні п. 2 ч. 1 ст. 420 КПК України), ані «неправильним звільненням від відбування покарання» (в розумінні п. 4 ч. 1 ст. 420 КПК України) чи «іншим погіршенням становища обвинуваченого» (в розумінні ч. 2 ст. 404 і ч. 1 ст. 421 цього Кодексу). У зв'язку з цим задоволення апеляційних вимог сторони захисту не вимагає скасування у відповідній частині вироку суду першої інстанції і постановлення нового вироку. Таке рішення суд апеляційної інстанції постановляє у формі ухвали.

Праву сторони захисту висловити свої доводи щодо зміни призначеного особі виду покарання кореспондує обов'язок апеляційного суду розглянути їх та з урахуванням обставин вчиненого кримінального правопорушення, його наслідків, відомостей про особу винного, його подальшої поведінки, прийняти рішення про задоволення чи відмову в задоволенні його вимог. Відсутність у суду апеляційної інстанції можливості діяти у такий спосіб лише тому, що призначене покарання не пов'язане з його реальним відбуттям, а штраф є реальним і заміна першого покарання другим фактично погіршує правове становище обвинуваченого, призводить до нівелювання як права апелянта бути «почутим» судом, так і відповідного обов'язку суду розглянути апеляційні вимоги по суті.

Застосування до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення невеликої тяжкості, ст. 75 КК України не може бути перепорою для індивідуалізації покарання, зокрема шляхом призначення більш м'якого покарання, передбаченого санкцією ч. 1 ст. 185 КК України.

Постанова ВП ВС від 7 грудня 2021 року у справі № 617/775/20 (провадження № 13-110кс21) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102010758>.

Положеннями ч. 2 ст. 418, ст. 419 КПК України встановлено, що судові рішення суду апеляційної інстанції ухвалюються в порядку, передбаченому статтями 368–380 КПК України. Ухвала суду апеляційної інстанції має містити короткий зміст доводів особи, яка подала апеляційну скаргу, а при залишенні апеляційної скарги без задоволення – підстави, з яких апеляційну скаргу визнано необґрунтованою, а також мотиви прийняття такого рішення.

Проте суд апеляційної інстанції вказаних вимог закону не дотримався.

В ході касаційної перевірки матеріалів кримінального провадження було встановлено, що версія сторони захисту щодо нанесення потерпілим засудженому ударів молотком по голові, що стало приводом до застосування особою зброї та здійснення пострілів у потерпілого з метою захисту від протиправних дій останнього, хоча і була предметом перевірки суду апеляційної інстанції, однак не спростована поза розумним сумнівом, а висновки суду щодо відсутності в діях особи складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 124 КК України, є передчасними та належним чином невмотивованими.

Апеляційний суд взагалі залишив проза своєю увагою з'ясування питання про перебування засудженого у стані алкогольного сп'яніння, на що акцентував у своїй скарзі прокурор.

Також апеляційний суд належним чином не надав оцінку правильності застосування судом положень ч. 4 ст. 70 КК України під час призначення особі остаточного покарання.

Постанова ОП ККС ВС від 19 вересня 2022 року у справі № 295/2309/17 (провадження № 51-454км2) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106426688>.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!